

הצעת פתרון- בחינת הבגרות בהיסטוריה א'

קיץ 2014 - שאלון 220/22115

הצעת הפתרון נכתבה על- ידי יוסי גילרמן, ניר הוניג ויואב יקר,
מורים להיסטוריה בבתי הספר של קידום.

חלק ראשון

שאלה 1

א. בתמונה שלושה זרמים (מימין לשמאל) הסוציאליסטי, הדתי והמדיני. להלן המאפיינים של כל גישה בנוגע לחברת המופת:

חברת המופת על פי הציונות הסוציאליסטית

- מדינה יהודית וסוציאליסטית בארץ-ישראל, חברה שוויונית, המבוססת על שתופיות, חירות ושוויון. בתמונה עובדי כפיים (מעדר) והרישום פועלי ציון, סמלים יהודיים (צביון יהודי במולדת)
- כלל האדמות שייכות ללאום ולא לבעלי הון פרטיים. בנוסף, הוא האמין שעל מנת להחזיק במדינה, יצטרכו היהודים לאחוז בקרקע, וכך הפועל והאיכר יהיו בוני המדינה ולא המעמד הבורגני.
- המדינה צריכה לקום על בסיס כלכלי שונה מזו שהורגלו לו היהודים בגולה- דימוי "הפירמידה ההפוכה".
- רק עם מעבר המוני יהודים לעבודה יצרנית וקיומו של מעמד פועלים גדול, תקום מדינה שתצליח להחזיק מעמד מבחינה כלכלית. רק בארץ ישראל יהפכו היהודים לעם יצרני ועובד ויוכלו לחיות חיים נורמליים על בסיס עבודה יצרנית.

חברת המופת על פי הזרם הדתי

- הקמת מדינה בעלת צביון יהודי על פי רוח התורה בארץ ישראל. בתחילת דרכו הרב ריינס תמך בהקמת מרכז רוחני בארץ ישראל ולא מדינה ריבונית. בתמונה ספר תורה והכיתוב תורה
- "ציון ותורה הן שתי קדושות המשלימות זו את זו והצריכות זו לזו" עם ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל הינם שלושה יסודות המשלימים זה את זה. בתמונה הכיתוב: מהגולה לבנין א"י דתית
- יש לחדש את החיים הלאומיים על בסיס של קיום מצוות ולימוד תורה. בתמונה ספר תורה והכיתוב תורה

חברת המופת על פי הזרם המדיני

- תהיה זו מדינה דמוקרטית – מתקדמת ושוחרת שלום.
- במדינה תהיה סובלנות דתית והיא תבוסס על שוויון. **בתמונה, מסגד ברקע**
- במדינה יהיו קיימים חוקים סוציאליים (לדוגמה: 7 שעות עבודה ביום).
- המדינה תשמור על קידום מעמד האישה והפרדת הדת מהמדינה.
- המדינה תהיה שוחרת שלום וצבאה יוקם למטרות הגנה בלבד.
- דגל המדינה – 7 כוכבים בצבע זהב על רקע לבן, שיסמל את 7 שעות העבודה ביום. **שבעת הכוכבים מופיעים בתמונה**

ב. התשובה מופיעה בסעיף א'. בתשובה ישנו פירוט לגבי חברת המופת בכל גישה וגישה.

שאלה 2

א. שלוש פעולות של הרצל:

- **כינוס קונגרס באזל** (יצירת תנועה לאומית מאוחדת, פריצה לדעת הקהל הבינלאומית... חיזוק הרגש הלאומי... ואיחוד כלל הזרמים על מנת ליצור תכנית עבודה סדורה)

- **מו"מ עם גרמניה וטורקיה** (לשם השגת הצי'ארטר)

- **גיוס כספים** (לשם קיום הקונגרסים)

- **ביקור ברחבי א"י** (המטרות חיזוק המתיישבים.. פגישה עם הקיסר הגרמני שהגיע לביקור בא"י ועם עוזרי השולטן הטורקי)

ב. הקשיים:

- חילוקי דיעות עם רוטשילד ומונטיפיורי שלא רצו לסייע לפעילותו הציונית,

- הקושי להשיג צארטר,

- פעל לבד ללא תמיכה,

- ספג ביקורת רבה מבית ונאלץ לתמרן בין הגישות השונות (חילוקי דיעות בין הזרמים).

א. השלבים בהתפתחות הפעילות הלאומית באירופה במאה התשע עשרה:

שלב ההיערכות – סופרים, משוררים, מוזיקאים והיסטוריונים יצרו תרבות לאומית אחידה. התרבות התבססה על השפה, ההיסטוריה, המורשת של בני הלאום. תרבות זו כללה לדוגמא: סיפורי עם, ריקודים, אגדות ושפה משותפת.

שלב ההרחבה – הפצת הרעיונות הלאומיים לכל בני הלאום. זאת על ידי עריכת טקסים, קביעת ימי זיכרון וחג משותפים, הקמת בתי ספר שלימדו את ההיסטוריה של הלאום וחינכו בשפת הלאום. הפעילות נעשתה על ידי חברי תנועת הלאום.

שלב המאבק -

בשלב הראשון: הפצת רעיונות שחרור העם ואדמת המולדת משלטון כובש.

בשלב השני: יציאה למאבק צבאי כנגד השלטון הכובש.

שלב הקמת המדינה הריבונית (=עצמאית) – לאחר המאבק הוקמו מדינות שהתבססו על השפה ותרבות של הלאום. המדינות עצמן הפיצו את הרעיונות הלאומיים לכל בני הלאום.

השלב לעיצוב תודעה הלאומית: שלב ההרחבה, במסגרת שלב זה עסקו חברי תנועת הלאום בהפצת רעיונות לאומיים לבני הלאום. המטרה הייתה לעצב את התודעה הלאומית על ידי הפצת סמלים משותפים לכל בני הלאום, המבדילים אותם מקבוצות לאום אחרות. הסמלים כללו: מוזיקה לאומית, שירי עם של הלאום וסמלים לאומיים ייחודיים.

ב. מימוש הלאומיות באיטליה:

מטרת המאבק: מטרת המאבק האיטלקי עוצבה על ידי קמיליו קבור. מטרתו הייתה לחבר בין הנסיכויות האיטלקיות ולהקים פדרציה איטלקית חדשה ומאוחדת. במסגרת מטרה זו היה על קבור להתמודד עם המלכים והנסיכים במדינות האיטלקיות השונות שלא הסכימו בקלות לוותר על כיסאם. כמו כן, היה על קבור לגבור על האוסטרים ששלטו בשטח הצפוני הכלול באדמת המולדת האיטלקית.

אחד השלבים במאבק (אחד מהבאים):

שלב א': הקמת אגודות סתר: הבולטת מבין האגודות- אגודת הקרבונרי (אגודת שורפי הפחם) שנוסדה ב-1810. האגודה נוסדה על מנת לפעול כנגד שלטון נפוליאון באטליה ובהמשך נגד השלטון האוסטרי. האגודה הורכבה מאנשי ההשכלה, סטודנטים ובני המעמד הבינוני. חברי האגודה ערכו פעולות טרור נגד השלטון הצרפתי הכובש.

הקמת התנועה הלאומית של אטליה - "אטליה הצעירה": התנועה הוקמה על ידי ג'וזפה מציני (היה חבר באגודת הקרבונרי). מציני הוגלה מארצו בשל פעילותו באגודה והושפע מרעיונות המהפכה הצרפתית ומהפכת 1830. מציני טען כי "אטליה הצעירה" תנחל הצלחה רק אם תאחד את האומה האיטלקית כולה.

שלב ב': בתקופת אביב העמים (1848 – 1849) נעשו ניסיונות להתקוממות כנגד האוסטרים והצרפתים בכל רחבי מדינות איטליה. המתקוממים דרשו חופש וסילוק של הצבאות הכובשים.

התקוממויות אלה דוכאו תוך כמה חודשים, אך תנועות לאומיות כמו תנועת הקרבונרי השאירו רושם עז על ההמונים. בשלב זה פעלה התנועה הלאומית לשם הפצת רעיונות הלאומיות האיטלקית והרצון לאחד את כל המדינות לאיטליה אחת.

שלב ג': פעילותו של קמיליו קבור - מטרתו כראש ממשלת פיימונטה- סרדיניה, הייתה: להקים פדרציה = מדינה גדולה המורכבת מברית של מדינות אוטונומיות (עצמאיות). לצורך זאת כרת קבור ברית עם נפוליאון השלישי. זאת על מנת לסלק את הצבא האוסטרי מצפון איטליה. בעקבות זאת, כל אזור צפון איטליה צורף לממלכת פיימונטה – סרדיניה.

שלב ד' - הצטרפות ג'וזפה גריבלדי למאבק הלאומי - גריבלדי הנהיג צבא של אלף מתנדבים ויצא לכיבוש שטחים בדרום איטליה (האי סיציליה, ממלכת נפולי שתמכה באוסטריה). השטחים נמסרו לידי קבור. **שלב ה': כיבוש מדינת האפיפיור** - גריבלדי שאף לכבוש גם את מדינת האפיפיור אך קבור ראה זאת כסיכון לברית עם צרפת שתמכה בשלטון האפיפיור. קבור הגיע להסכם עם נפוליאון ה-3 כי ימנע מצבא גריבלדי לכבוש את רומא.

תוצאות המאבק – איחוד איטליה: תושבי דרום איטליה, סיציליה ונפולי הצביעו במשאל עם בעד הצטרפותם איטליה המאוחדת שבראשה מלך פיימונטה. בשנת 1861 הוכרזה עצמאותה של איטליה באופן רשמי.

מלך פיימונטה הוכתר למלך איטליה כולה חוץ מרומא שנותרה בשלטון האפיפיור וונציה שנכבשה על ידי אוסטריה. **בשנת 1866** צורפה ונציה ו-4 שנים לאחר מכן גם רומא. כך הפכה איטליה למדינה מאוחדת ועצמאית ורומא הוכרזה כבירתה.

שאלה 4

א.

שינויים במצב הכלכלי – חברתי: מודרניזציה:

באמצע המאה ה-18 החלה המהפכה התעשייתית. כלומר חלה התקדמות מדעית וטכנולוגית בעיקר במערב אירופה. מהפיכה זו שינתה את חייו של האדם המודרני באופן קיצוני ואף הביאה להתעוררות תופעת הלאומיות.

דוגמא לכך היא השינויים בתחום החקלאות. בתחום זה חל צמצום בדרישה לפועלים בשל המצאת המכונות. בנוסף לאלה הומצאו שיטות זריעה ודישון חדשות ויעילות יותר. כתוצאה מכך איכרים רבים הגרו לערים והחלו לעסוק בתעשייה.

הקשר בין התעוררות הלאומיות לבין המודרניזציה:

- ✓ בערים התמודדו הפועלים (לשעבר איכרים) עם מעבידים ומנהלי עבודה. מאבקם כנגד המעבידים ולמען זכויותיהם כמועסקים עורר בהם את הצורך להגדיר לעצמם מאפיינים משותפים כלאום.
- ✓ לעיר הגיעו אנשים ממחוזות שונים בעלי שפה, תרבות ומנהגים שונים. על מנת למצוא לעצמם מכנה משותף החלה להתעורר בקרבם תודעה אודות זהותם הלאומית המיוחדת.
- ✓ המצאות חדשות בתחום התחבורה, כמו רכבת הקיטור ואוניית הקיטור, אפשרו להפיץ את רעיונות הלאומיות ברחבי המדינה ולא רק בתחום המגורים המצומצם (הכפר או העיר).
- ✓ מכונת הדפוס אפשרה להדפיס חומרי תעמולה לאומית בכמויות גדולות וכן אפשרה להדפיס עיתונים וכתבי עת נוספים בשפת הלאום. כך נוצרה תרבות לאומית משותפת.

אירועים פוליטיים: המהפכה האמריקאית:

לאחר מאבק צבאי וממושך הכריזו בשנת 1776 13 מושבות צפון אמריקה על עצמאות. כלומר הן ניתקו את עצמן מהחסות של בריטניה ששלטה עליהן לפני המאבק. במסגרת הכרזת העצמאות האמריקאית הוקמה מדינה חדש – ארצות הברית. המדינה החדשה הקימה לעצמה מסגרת שלטונית השונה במהותה מהשלטון המלוכני ביבשת אירופה. הדבר בא לידי ביטוי :

✓ השלטון במדינה – נבחר על ידי העם ולא כמו באירופה בה נשלטו המדינות על ידי מלכים שהעבירו את השלטון בירושה.

✓ התושבים היו שווים במעמדם ולא חולקו למעמדות קבועים כמו החברה הפיאודלית שרווחה באירופה.

הקשר ללאומיות:

כך נוצרה לאומיות מסוג חדש – לאומיות פוליטית או אזרחית. לאומיות המבוססת על מאפיינים נבחרים שאינם קשורים למוצא, דת או תרבות בת מאות שנים. סוג לאומיות זה השפיע על אוכלוסיית אירופה שתבעה גם היא לשנות את סדרי החברה הפיאודלית ולבצע תיקונים בשלטונם האבסולוטי של המלכים.

רעיונות, אידיאולוגיה: ההשכלה והחילון

תנועת ההשכלה הינה זרם רעיוני שהתפתח במערב אירופה ובמרכזה, במחצית השנייה של המאה ה-18. יוצרי התנועה היו סופרים, אנשי מדע, פילוסופים ואמנים. אנשי תנועת ההשכלה האמינו כי על האדם לפעול על פי התבונה. הם הדגישו את חשיבות הלימודים, ההשכלה ורכישת הידע. כמו כן הם האמינו שבכוח השכל הם יאירו את העולם ויגרשו את החושך- והבורות. התנועה דרשה מהאדם לשפוט כל עניין על פי התבונה ולא על פי אמונות תפלות, להטיל ספק באמונות מקובלות ולהיאבק בדיכוי.

הקשר ללאומיות:

רעיונות תנועת ההשכלה הביאו להתרחקות המונית מהדת. היעלמות הדת כמאפיין מרכזי של בני האדם אפשרה ללאומיות לתפוס מקום זה. מעתה הקשר ללאום הפך לקשר המרכזי בין קבוצות של אנשים המקושרים זה לזה באמצעות סמלים ורעיונות לאומיים דוגמת סמל, דגל והיסטוריה לאומית משותפת.

ב. השפעות של תנועות לאומיות באירופה על דרכי הפעולה והצמיחה של התנועה הציונית:

הפצת רעיונות לאומיים – הפצת הרעיונות הלאומיים באירופה השפיעה גם על היהודים לחפש את המאפיינים המשותפים להם כלאום.

דחיקת השונה והזר – במסגרת התפתחות והפצת הלאומיות התפתחה באירופה גם שנאת זרים ואנטישמיות. במדינות רבות הפצת הלאומיות גררה פגיעות קשות בגורמים זרים, ביניהם היהודים. מצב עגום זה הוביל את היהודים הציונים להבנה שעליהם להקים תנועה לאומית ולפעול למען הקמת מדינה יהודית ריבונית מחוץ לאירופה.

חלק שני

ממדינת מקדש לעם הספר

שאלה 5

א. פעילותו של עזרא ביהודה

בדלנות - מאבק כנגד תופעת נישואי התערובת

חיים על פי התורה: עזרא עודד את הקריאה בתורה בציבור, איחד בין גרסאות התורה והנהיג כתב אחד לתורה. בצעדים אלו הפך עזרא את התורה לנגישה יותר לעם מצד אחד וגרם לשמירה קפדנית יותר על המצוות בשל הנוסח האחד שלה, אשר הופץ מעתה.

מרכזיות בית המקדש: מינוי שופטים ודיינים – עזרא מינה שופטים ודיינים לשיפוט על-פי חוקי התורה, שהאמינו במרכזיותו של בית המקדש בחיי הקהילה. בנוסף, חיזק עזרא את מעמדו של הכוהן הגדול.

ב. **עיקרי האמנה בין העם לאלוהים** שיזם נחמיה

נחמיה נקט צעדים נוספים על מנת להשליט ביהודה אורח חיים לפי השקפתו. הוא כינס את העם ועזרא הסופר הקריא בפניהם את התורה. גולת הכותרת של מעשים אלו היתה כריתת האמנה בין העם לאלוהיו, אשר סימלה את התחדשות הברית בין ישראל ואלוהיו (**חיים על פי התורה**). האמנה כללה את התחייבויות הבאות:

איסור נישואי תערובת (**בדלנות**)

הימנעות ממסחר בשבת, (**חיים על פי התורה**)

שמירה על שמיטה, (**חיים על פי התורה**)

העלאת תרומות וקורבנות לבית המקדש (**חיים על פי התורה** + **מרכזיות בית המקדש**)

מתן מעשר ללוויים (**חיים על פי התורה** + **מרכזיות בית המקדש**)

שאלה 6

א. המרד הגדול – גורמים:

מניעים דתיים- משיחיים

- הוראת הנציב פונטיוס פילטוס לקחת כספים מאוצר בית המקדש למימון בניית אמת המים לירושלים והכנסת סמלי הליגיונות הרומיים לירושלים כמו כן הסיכסוך בין היהודים לנוכרים בקיסריה שהסתיים בטבח המוני של היהודים בעידוד השלטון הרומי.

- תופעת "קניית" משרת הכוהן הגדול מידי הנציבים הרומאים, כאמצעי להעשרת קופת הרומאים. הדבר גרם לביזוי המשרה ולמינוי משתפי פעולה עם הרומאים לתפקיד זה. אולם, לצד פגיעה דתית זו התגברו התקוות המשיחיות שהיו מקובלות בתקופה זו בקרב היהודים – אלו האמינו בעזרה אלוהית הצפויה

במאבק כנגד האימפריה הרומית.

מניעים חברתיים-כלכליים

- **העוינות ההולכת וגוברת בין התושבים היהודים להלניסטים** – סורים בארץ-ישראל. האוכלוסייה ההלניסטית הועדפה על-ידי השלטון הרומי כמדיניות מכוונת. קרע זה הביא להתנגשויות קשות בערים המעורבות (כמו קיסריה) ולטענות קשות של היהודים כנגד החיילים הרומיים (שרובם היו סורים), כמייצגים את התושבים ההלניסטיים בלבד ועוינים את היהודים.
- **הפערים החברתיים ההולכים וגדלים זרזו את פרוץ המרד** – במיוחד מצד השכבות הנמוכות באוכלוסייה ניתן לראות התגייסות ותמיכה במרד, בשל ניכור גדל והולך של השכבות הגבוהות מולן.

ב. נימוקי המתנגדים לפתיחת המרד ברומאים

- ההתנגדות הושמעה בעיקר בקרב השכבות הגבוהות של האוכלוסייה היהודית (האצולה ומיוחסי כוהנים) וגם מקרב זרם תלמידי חכמים מקרב "בית הלל".
להלן הנימוקים:
- חשש שהמרד יביא לענישה קולקטיבית חמורה ממנה יתקשה העם היהודי להתאושש. החשש מפגיעה בפגיעה בלימודי ההלכה ובראטוח החיים הדתי.
 - חשש לפגיעה כלכלית חמורה ולשגשוג הכלכלי שאפיין את האצולה
 - נאומו של אגריפס מבטא את ההתייחסות לכך שרצונו של אלהים הוא בשליטה רומית "בשעה שכמעט כל העמים תחת השמש משתחווים לנשק הרומי – האם תהיו אתם היחידים שתילחמו ברומאים?...איפה תמצאו בעלי ברית למלחמתכם, האם בארצות לא-נושבות?...לא נותר לכם אלא לחפש מפלט בעזרתו של אלוהים, אך גם זו נוטה לצד הרומאים, שהרי בלי עזרת האל לא היו יכולים להקים אימפריה כה אדירה..."

שאלה 7

א. הסכנות שנסקפו לחברה היהודית בעקבות החורבן:

- בתחום מוסדות ההנהגה:** בהיעדר מרכזם הדתי-רוחני-חברתי (בית המקדש) של היהודים היה חשש מפגיעה בשכבת ההנהגה של הכוהנים ובראשם הכהן הגדול ובמעמד הלויים.
- בתחום חברתי- סכנת עזיבת יהודים את ארץ-ישראל** – עקב המצב הכלכלי-חברתי הקשה לאחר החורבן.
- בתחום הדתי:** סכנת מעבר לדת הנוצרית או לכתות משיחיות – עקב המצב והאכזבה הקשה שנחלו היהודים, היה חשש שיהודים בארץ-ישראל יעדיפו ללכת בדרך החדשה שהציעה הנצרות. בנוסף, היה חשש שמא יעדיפו יהודים רבים להצטרף לכיתות שהאמינו כי "תזון אחרית הימים" עומד להתגשם בקרוב, ועל כן בחרו בניתוק ופרישה מחיי היומיום.
- בנוסף, היה חשש להתפוררות ולהתבוללות של העם היהודי בארץ-ישראל ובתפוצות.

ב. הפעולות שביצע ריב"ז כדי לבסס את המשך חיי היהודים לאחר חורבן המקדש:

1. **תקנות "לזכר המקדש"** – תקנות אלו נועדו לשמר את זכר בית המקדש (דוגמאות: תקיעה בשופר בראש השנה, נטילת לולב וברכת הכהנים) – **תקנות שנועדו לשמר את העבר לצד התאמת החיים הרוחניים והדתיים לתקופה שלאחר חורבן המקדש:**
2. **הקמת בית המדרש ביבנה** – יבנה הפכה למרכז רוחני ובו למדו ולימדו תורה. בית המדרש ביבנה פיקח על בתי מדרש קטנים נוספים, שנפתחו בישובים שונים בארץ-ישראל.
3. **הקמת "בית הדין הגדול" ביבנה** – מוסד זה החליף את מוסד "הסנהדרין" הוותיק ופיקח על בתי הדין המקומיים ועל הסמכתם של חכמים ודיינים.
4. **הפיכת לימוד התורה, התפילה וגמילות החסדים למרכז חיי הדת ("העבודה שבלב")** – כתחליף למרכזיותו של הפולחן והקרבת הקורבנות בבית המקדש ("עבודת הקורבנות").
5. **מיסוד מועדי התפילה וחיזוק מעמדו של בית הכנסת** – ריב"ז קבע מועדים נוספים לתפילה במהלך היום (לדוגמה: הוספה תפילת הערבית). בנוסף, החל בית הכנסת לתפוס מקום מרכזי בחיי היהודים כמעין תחליף לבית המקדש.
6. **קביעת לוח שנה אחיד** – נועדה ליצור ספירה זהה של ימי השנה בין יהודי ארץ-ישראל ליהודי התפוצות.

הפעולות שביצע רבן גמליאל לחיזוק החיים היהודיים בהיעדר בית המקדש:

1. **יצירת תכנים ומנהגים חדשים לחגים** – רבן גמליאל פרסם תקנה המאפשרת את העברת מנהגי החגים שהיו מבוצעים בבית המקדש, למקומות אפשריים אחרים (בבית הכנסת, בסוכה וכדומה). דוגמאות: יום כיפור נקבע כיום של חשבון נפש במקום יום להקרבת קורבנות בבית המקדש, חג הפסח נקבע כחג שמדגיש את חשיבות "והגדת לבנך" על סיפור יציאת מצרים במקום עלייה לרגל והקרבת קורבנות בבית המקדש.
2. **קביעת צום לזכר בית המקדש** – צומות שהתבטלו בימי בית המקדש, חודשו בימי המרכז ביבנה.